

STUDII

CITAREA ÎN ELABORAREA TEXTULUI-DESPRE-DREPT (II): DATA CONSULTĂRII

DOI: [10.24193/SUBBIur.68\(2023\).2.2](https://doi.org/10.24193/SUBBIur.68(2023).2.2)
Data publicării online: 23.12.2023

Dorin JOREA*

Rezumat: Este necesară indicarea datei consultării atunci când creăm o referință bibliografică pentru o resursă de informații consultată online în domeniul juridic românesc? Există vreo rațiune pentru care ar trebui indicată sau omisă data consultării acesteia? Cum ar trebui să arate eticheta specifică datei, dar formatul?

Cuvinte cheie: resursă de informații, citare, referință, online, data consultării, data accesării, data ultimei accesări.

CITING WHEN WRITING ABOUT LAW (II): ACCESS DATES

Abstract: When writing in the field of Law, in Romania, is it mandatory to cite the retrieval date (access date or last visited date), when creating a citation to an internet source? Is there any reason why the date of retrieval should be indicated or omitted? What should the date-specific label look like, but the format?

Keywords: informational resource, citation, reference, online, last visited, access date, retrieval date.

---

* Asist.univ. dr. Dorin Jorea, Facultatea de Drept a Universității Babeș-Bolyai din Cluj, redactor-coordonator al Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia, e-mail: dorin.jorea@law.ubbcluj.ro, <https://orcid.org/0000-0002-7054-392X>.

Cuprins

Introducere	47
I. Un istoric	50
A. Situații analoage	50
B. O analiză în paginile revistei Studia UBB Iurisprudentia	53
II. Existența și natura regulilor ce prevăd indicarea datei consultării	55
A. Îndatorire specifică eticii cercetării științifice?	56
B. Există reguli privind indicarea datei consultării în lucrările cu caracter general?	58
C. Există reguli privind indicarea datei consultării în lucrările dedicate citării juridice din alte state?	59
III. Mai e utilă indicarea datei consultării?	60
1. Prima situație: nu tot timpul data publicării e relevantă	62
2. A doua situație: caracterul dinamic al conținutului unei publicații	63
B. Reguli de aplicat	64
C. Aplicații juridice ale regulii și ale excepțiilor	68
1. Regula: nu se utilizează „data consultării”	68
2. Excepții: când se menționează „data consultării”	70
D. Eticheta și formatul datei	71
Concluzii	73
Bibliografie	75

Introducere

Când cităm, inserarea unei date – fie ea a consultării unei resurse de informații¹, fie a creării acesteia – face trimitere la un moment din trecut. Momentul e mai mult sau mai puțin clar cititorului, după cum diferitele calendare impun diferite convenții de calcul și exprimare a datei². Autorul și cititorii pot folosi calendare, fusuri orare sau forme divergente de a se raporta la un moment din timp. În tot acest timp, alte reguli de citare pot determina indicarea cu mai multă sau mai puțină precizie a clipei la care facem trimitere³. Fie că indicăm datele consultării resurselor de informații, fie că nu, *data publicării* unei opere creează o falie istorică între trecut și viitor. Toate citările cuprinse de acesta sunt, tot timpul, consultate anterior publicării materialului în cauză; au fost parcurse, meticolos analizate și inserate anterior acestui moment. Textul trebuie citit și judecat având în vedere o percepție a autorului (asupra surselor invocate) cel mult contemporană *datei publicării*. Poate de aceea data publicării își găsește utilitatea în citările pe care suntem obișnuiți să le creăm. Poate de aceea data publicării informației din sursele citate ar trebui să fie, de fapt, prioritară oricărei alte date, fie ea și a consultării de către autor a surselor invocate.

---

¹ Pentru a evita repetițiile, vom folosi alternativ termenii de „resursă”, „resursă de informație/ii”, „inoformație/ii”.

² Despre diferitele calendare și conversii dintre acestea: Edward M. REINGOLD, Nachum DERSHOWITZ, *Calendrical Calculations: The ultimate edition*, 4th (ed.), Cambridge University Press, Cambridge, 2018, p. 13, pg. 7.1..

³ Se poate indica anul apariției – precum în cazul monografiilor, anul, sezonul, luna și ziua, precum în cazul articolelor publicate online, chiar ora și minutul în cazul citării datelor ce sunt într-un proces de schimbare.

Data consultării⁴ unui material angajează nu numai autorul care o invocă. Ea nu îl privește doar pe acesta. Se impune o apreciere deopotrivă subiectivă și obiectivă a textului și a realității în care el a fost scris. Afirmarea unei date ne leagă de percepția autorului⁵. Parcurgerea textului ne permite însă, obiectiv, să percepem o stare de fapt din realitatea invocată⁶. Această stare de fapt poate fi, ulterior, verificată de cititorul curios. Pare că suntem chemați, la un proces încrucișat: să verificăm a) credibilitatea autorului și corectă sa percepție a unei realități trecute și să cunoaștem b) realitatea din trecut din perspectiva unei colecții de date stocate și încremenite în timp la momentul citării sau la un altul, anterior. Iată de ce, atunci când vom trata utilitatea indicării datei consultării online, ne vom raporta distinct la cele două aspecte: *existența unei îndatoriri etice a autorului de a indica data consultării online a unei resurse de informații și utilitatea intrinsecă, epistemică, a acesteia pentru referința astfel creată.*

Nu de puține ori am observat pedanteria autorilor din domeniu juridic de a indica data consultării unei resurse de informații consultate online în notele de subsol ce le acompaniau operele. Să fie o simplă imitație a celor ce au înțeles, în vest, mai bine cum funcționează internetul încă de la facerea lui? O comuniune la o tradiție care să justifice ea însăși menținerea acestui comportament? Și-a pus cineva în minte să identifice utilitatea acestui fapt cronofag? Complicăm, pe zi ce trece, interacțiunea noastră cu tehnologia și

---

⁴ „Data consultării” nu e „data accesării” nici „d. citării efective” ci ar fi data la care am lua act despre o anumită informație. Vom reveni la aceste detalii în contextul elaborării unei etichete pentru descrierea acestei date atunci când vom sistematiza, mai jos, regulile pe care le propunem pentru a fi urmate.

⁵ Autorul a vizitat cutare sau cutare bibliotecă, cutare sau cutare site într-o anumită dată pe care a perceput-o și a indicat-o după un anumit calendar.

⁶ Dacă o hotărâre a fost sau nu pronunțată sau a rămas definitivă într-o anumită dată, dacă un material de presă a fost sau nu publicat online într-o anumită zi.

citările noastre devin din ce în ce mai lungi și mai complexe. Sunt însă toate elementele pe care le indicăm, în construcția referințelor bibliografice⁷ necesare și, deopotrivă, utile? Nu e indicarea datei consultării ea însăși depășită funcțional de statusul informațional actual?

Problematica datei consultării online a unei resurse de informații depășește poziția creatorului operei ce citează amintind date din trecut. Evaluatorul sau editorul unei publicații academice, cel ce evaluează sau verifică un text, ar putea ei schimba data respectivă pentru simplu fapt că la data reconsultării de către aceștia, resursa de informație era, în continuare, disponibilă online?

Vom încerca, în paginile ce urmează să I) conturăm un istoric al indicării datei consultării; să evidențiem II) existența unor reguli deontologice în științele umaniste sau în publicațiile juridice ale altor state și III) să propunem reguli [editoriale] coerente pentru cazul în care data consultării ar mai trebui indicată.

---

⁷ Despre structura unei referințe bibliografice: Dorin JOREA, „Citarea în elaborarea textului-despre-drept: Citare, citat, referință. Elemente de bază”, *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Iurisprudentia*, vol. 63, nr. 3/2022, [https://doi.org/10.24193/SUBBiur.67\(2022\).3.3](https://doi.org/10.24193/SUBBiur.67(2022).3.3), pp. 106-109.

I. Un istoric

A. Situații analoage

Stă în obiceiul nostru să indicăm data la care am consultat, într-o bibliotecă, o lucrare anume? Indică juristul data la care a fost într-o sală de lectură după o revistă sau un ziar ori într-o sală de judecată la pronunțarea unei soluții fără drept de apel? Data la care a consultat mapele de hotărâri⁸ ale unei instanțe? Un articol regăsit online, o hotărâre judecătorească publicată online diferă substanțial față de cele publicate în format tipărit doar prin faptul că mediul prin care sunt consultate e, aparent, unul electronic. Am precizat, cu altă ocazie⁹, că noțiunea de „resursă de informații” poate fi folosită în a indica atât opera de creație, cât și diferitele sale expresii și manifestări. Manifestarea reprezintă modalitatea de materializare a unei expresii a operei. În cazul de față, citiți o manifestare în format tipărit, HTML sau PDF a expresiei scrise a operei¹⁰. Vom cita data consultării manifestării tipărite a acestui articol în fondul de periodice al Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga”? Obiceiul ne spune că nu, deși versiunea PDF a unui articol, ce e totuși reproduș în facsimil, dă multora de gândit. De ce un efort în plus doar pentru că manifestarea e nu e în format tipărit și a fost consultată într-un alt mediu, online? De unde invenția indicării datei consultării online a unei resurse de informații?

Înainte de internet și online au existat însă colecții private în special de obiecte de artă. În cazul resurselor de informații ce sunt deținute în colecții

---

⁸ Art. 85-87 ROIJ2022, CSM, Sec. jud. H: 3.243/2022, de aprobare a Regulamentul de ordine interioară al instanțelor judecătorești, M.of.: 1254/27 dec. 2022 și M.of.: 1254 bis/27 dec. 2022.

⁹ D. JOREA, „...Citare, citat, referință. Elemente de bază...”, pp. 93-94.

¹⁰ *Idem*, pp. 91-93.

private, „data consultării” indică [încă] un moment în care opera e prezentă într-o anumită colecție sau repertoriu¹¹ și e utilizată în citările operelor de artă pentru a permite urmărirea acestora în viitor, tocmai datorită caracterului ocult al categoriei de colecții din care ar putea face parte. Totodată, se cere indicarea datei consultării pentru lucrările care sunt, pentru o perioadă limitată de timp, scoase la vânzare la data citării existenței acestei oferte¹². O pagină de internet nu e și ea, parte a unei colecții de alte fișiere HTML, de date, aparținând unui particular? Incertitudinea prezenței sau dispariției paginii web nu ar trebui și ea semnalată cu sensul indicării prezenței sale în cadrul colecției? Citarea manifestărilor electronice ale resurselor de informații disponibile online e posibil să se fi contaminat de la raționamentul de mai sus. Ce nu s-a transmis e însă sensul indicării datei consultării. Îndrăzneala de a crede că se respectă o regulă etică sau că data consultării ar servi ca panaceu la alteritatea versiunilor resurselor disponibile online s-au adăugat pe parcurs.

Apariția mediului online a adus cu sine, pe lângă facilitatea consultării diferitelor texte, noutatea și stângăcia indicării sursei consultării acestora. Primii autori și editori care au folosit în citări publicații disponibile online au trebuit să adapteze – pentru noile manifestări ale operelor – regulile de citare preexistente, să creeze sau să aștepte elaborarea unor reguli noi. Putem depista, de la dezvoltarea internetului, mai multe comportamente aferente

---

¹¹ În sensul în care se referă la data verificării apartenenței, nu la consultarea propriu-zisă a operei. În acest sens: INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR STANDARDIZATION, *International standard 690:2021: Information and documentation Guidelines for bibliographic references and citations to information resources*, ISO 690:2021(en), p. 63, pg. 7.12.1.3 „Privately-owned information resources”. Nu reușim să identificăm care dintre reguli e anterioară celeilalte, versiunea din 2010 a standardului nu se ocupa de lucrări din colecții private, deci soluția propusă de noi e doar indusă pornind de la similitudinea motivelor intrinseci.

¹² *Idem*, pg. 7.12.1.3 „Privately-owned information resources”.

citării informațiilor accesibile prin intermediul acestuia. În primul rând, **reticența** indicării sau consultării surselor disponibile online, **inventarea** sau **imitarea** regulilor preexistente aplicabile altor publicații tradițional imprimate ori **aplicarea** unor reguli stabilite de diferitele organisme de reglementare din domeniul editorial. În domeniul juridic, putem constata fie reticența, fie imitația întrucât alinierea la un anumit standard sau set de reguli de citare a lipsit în România.

Cu toate acestea, în ultimii ani, am semnalat o tendință covârșitoare¹³ de a introduce „data ultimei accesări” în citări și o recomandare cvasi-

---

¹³ E suficient să comparăm formele standardului ISO 690 din 2010 INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR STANDARDIZATION, *ISO 690:2010 Information and documentation – Guidelines for bibliographic references and citations to information resources*, ISO 690:2010(en) și din 2021: ISO 690:2021(en) pentru a vedea schimbarea de viziune. Dacă în 2010 data consultării era obligatorie pentru cărțile sau monografiile consultate online [pg. B2] sau pentru contribuțiile individuale dintr-o monografie [pg. B.3] ori publicațiile seriale [pg. B.4.1.] în cazul în care acestea se consultau din mediul online, actualmente se cere DOAR DACĂ CONȚINUTUL materialului se regăsește ÎN ONLINE și e unul DINAMIC atât în cazul monografiilor [pg. 8.2.] cât și al publicații seriale [pg. 8.4.2.1] sau părților componente din acestea [pg. 8.4.2.2]. Noua regulă e prezentă/extinsă la programe și aplicații informatice [pg. 8.5.2] resurse de informații cartografice [pg. 8.6.2] pentru obiectele de artă, elementele de grafică și obiectele de colecție [pg. 8.8.2], elementele muzicale [pg. 8.9.2] rapoarte [pg. 8.11.2] site-uri web [pg. 8.14.2] pentru resurse de informații nepublicate la data consultării [pg. 8.16.2]. Singurul caz reținut de noul standard în care data consultării e obligatorie e cel al înregistrărilor și al materialelor audio-video disponibile online [pg. 8.7.2.2]. O simplă consultare a manualului MLA, din 2009, ne furnizează imediat aceeași viziune: data citării trebuia atunci obligatoriu notată: THE MODERN LANGUAGE ASSOCIATION OF AMERICA, *MLA handbook for writers of research papers*, 7th (ed.), New York, 2009, p. 181, pg. 5.6.1 „Any version of a Web source is potentially different from any past or future version **and must be considered unique**. Scholars **therefore need to record the date of access** as well as the publication data when citing sources on the Web.”.

dogmatică a internetului¹⁴ în a o menționa. Azi însă, semnalăm o reticență în utilizarea sa în domeniul umanist, regula e mai curând excepție, atât din perspectiva marilor manuale editoriale cât și a celor din domeniu juridic străin.

B. O analiză în paginile revistei Studia UBB Iurisprudentia

Pentru a veni în principal în sprijinul autorilor care publică în revista Studia Babeș-Bolyai Iurisprudentia, am parcurs textele publicate în 2022 în paginile revistei pentru a vedea când autorii au simțit nevoia indicării unei date a consultării în studiile și articolele publicate. S-a simțit această nevoie pentru textele citate și consultate online în cazul unor: hotărâri ale CJUE sau concluzii ale Avocatului General al Curții¹⁵ hotărâri ale CEDO¹⁶, directive ale UE sau propuneri de regulamente, rapoarte de evaluare ale Comisiei Europene¹⁷, legi și hotărâri de guvern¹⁸, acte din procesul legislativ de elaborare a unor legi, disponibile pe site-ul Camerei Deputaților¹⁹, hotărâri

---

¹⁴ Trimitem doar la munca depusă de Yale Poorvu Center for Teaching and Learning în îndrumarea propriilor studenți: „...**websites change**, and the address you used won't always be active when your reader tries to view a source. For that reason, **it's important to include both the date you accessed the site and also a full account of the person, group, or organization that sponsors the site.**” v.: Poorvu Center for Teaching and Learning, *Citing internet Sources*, data ultimei actualizări: 5 sept. 2015, online: <https://poorvucenter.yale.edu/writing/using-sources/citing-internet-sources>.

¹⁵ Consultate online: curia.europa.eu.

¹⁶ Consultate în baza de date a curții, online: <https://hudoc.echr.coe.int/>.

¹⁷ Consultate în baza de date online: <https://eur-lex.europa.eu/>.

¹⁸ Consultate în online: <https://legislatie.just.ro/>.

¹⁹ *E.g.*: expuneri de motive [a căror dată a susținerii poate însă fi reperată din pagina de descriere a acestui proces legislativ și a căror conținut nu este supus alterării], online: <https://www.cdep.ro/pls/proiecte/>.

ale ÎCCJ²⁰ sau ale instanțelor inferioare²¹, rezoluții/minute ale CKOT [*Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Értekezlete*] în Ungaria²² articole apărute pe alte site-uri dar însoțite de data publicării sau a actualizării²³ sau de identificatori persistenți precum DOI²⁴ ; enciclopedii online²⁵, depozitari de materiale pre-print precum SSRN ce evidențiază totuși data publicării, a încărcării și a ultimei modificări²⁶, cărți scanate și disponibile în facsimil online²⁷ sau în format HTML²⁸; comunicate de presă sau anunțuri furnizate în facsimil, în format PDF, cu menționarea datei elaborării. În două cuvinte: prea mult. Se consultă multe surse disponibile online și se indică prea des data consultării. Dacă despre reorientarea spre manifestările în format electronic ale publicațiilor nu avem ce comenta, fiind mai la îndemână, mai rapid și mai ușor de obținut și – uneori – singurele surse oficiale disponibile [dreptul UE,

---

²⁰ Consultate în online: <https://www.scj.ro/>.

²¹ Consultate în diferite baze de date precum online: <http://rolii.ro/>.

²² Consultate online: <https://kuria-birosag.hu/> [deși data adoptării diferitelor rezoluții/minute e și ea publicată].

²³ Online: <https://www.village-justice.com/articles/>, <https://juridice.ro/>, <https://vlex.es/>, <https://www.droit-technologie.org/actualites/>, <https://hal.science>, <https://www.actu-juridique.fr/civil/> etc.

²⁴ Consultate în baza de date ale unor universități de renume precum Cambridge, online: <https://www.cambridge.org/core/journals/>.

²⁵ Precum Enciclopedia Britanica, online: <https://www.britannica.com/> [deși baza de date indică data ultimei actualizări a fiecărui articol].

²⁶ Online: <https://www.ssrn.com/> sau drafturi/publicații disponibile online: <https://www.iilj.org/publications/>.

²⁷ Consultate de exemplu în baza de date a Google, online: <https://books.google.ro/>.

²⁸ Online: <https://www.labase-lextenso.fr/> [cu mențiunea că se cita dintr-o carte care are o dată a publicării, textul fiind doar reprodus într-o manifestare electronică].

hotărârile CJUE, CEDO, actele de la caseta electronică a deputatului²⁹ din procesul legislativ etc.], despre indicarea constantă a datei consultării sperăm să descoperim câteva limite în rândurile de mai jos.

II. Existența și natura regulilor ce prevăd indicarea datei consultării

Dacă ar exista reguli care să ceară indicarea datei consultării, natura acestora ar fi morală ori deontologică, iar nu juridică. Morala impune reflecții și raportări la sine, autorul trebuind să urmărească să rămână corect, să fie informat, pentru a nu greși față de valorile pe care le împărtășește. A greși în contextul referințelor bibliografice înseamnă și a omite culpabil atunci când ar trebui să se menționeze ceva, dar și a exagera, indicând informații nefolositoare.

Reguli scrise care să impună indicarea datei consultării, din perspectiva etici cercetării științifice, ar putea fi căutate, eventual, în textele Codului de etică și deontologie universitară ori în Codurile de etică ale universităților sau în publicațiile elaborate de Consiliul național de etică³⁰ ori de nou-înființata Comisie Națională de Etică a Managementului Universitar. În cazul tăcerii sau al retrimiterii, reguli deontologice pot fi identificate în lucrările elaborate de corpurile profesionale ale celor care încearcă să sistematizeze și uniformizeze, la nivel editorial, regulile aferente citării.

---

²⁹ „Începând din data de 17 septembrie 2001, a fost constituită baza de date „CASETA ELECTRONICĂ A DEPUTATULUI” care conține copia scanată a materialelor care se distribuie deputaților la casetă”, v.: <https://www.cdep.ro/pls/caseta/>.

³⁰ Consiliul National de Etică a Cercetării Științifice, Dezvoltării Tehnologice și Inovării (CNECSDTI).

A. Îndatorire specifică eticii cercetării științifice?

Puțin probabil ca o asemenea îndatorire să fie stabilită expres în seama autorului. Noi nu am putut-o identifica. Din sursele consultate, nu rezultă, *per se*, o regulă scrisă care să țină legat autorul de indicarea datei consultării³¹. Aceasta nu se poate subsuma decât generic, îndatoririi de a „cita corespunzător”. Regulile eticii cercetării științifice blamează, generic, citarea necorespunzătoare. De aici rezultă că a cita corespunzător presupune respectarea altor reguli care sunt, de această dată, cele ce recomandă sau cer o anumită sintaxă referințelor bibliografice³². Și acestea se pot împărți în două categorii: reguli elaborate de diferite corpuri profesionale și orientate,

---

³¹ Onestitatea în cercetare e afectată în caz de „citare neadecvată” v.: MINISTERUL CERCETĂRII ȘI INOVĂRII, Consiliul Național de Etică a Cercetării Științifice, Dezvoltării Tehnologice și Inovării, *Ghid de integritate în cercetarea științifică*, București, 2020, <https://www.research.gov.ro/uploads/sistemul-de-cercetare/organisme-consultative/cnecsdti/2020/ghid-integritate-in-cercetarea-stiintifica-cne-2021.pdf>, p. 6. În alt loc de discută despre „marcatori [...] de citare corectă” v.: MINISTERUL CERCETĂRII ȘI INOVĂRII, Consiliul Național de Etică a Cercetării Științifice, Dezvoltării Tehnologice și Inovării, *Ghid pentru identificarea plagiatului în lucrările științifice*, 2017, https://cnecsdti.research.gov.ro/wp-content/uploads/cne/2017/12/Ghid_identificare_plagiat_final_site.pdf, p. 5, Codul studiilor universitare de doctorat indica și el, în art. 65 alin. (5) faptul că: „Teza de doctorat este o lucrare originală, fiind obligatorie menționarea sursei pentru orice material preluat.” v.; GUVERNUL ROMÂNIEI HG: 681/2011 privind aprobarea Codului studiilor universitare de doctorat, Anexa 1: Cod din 2011 al studiilor universitare de doctorat, M.of.: 551/3 aug. 2011. Textul e preluat, neschimbat în art. 15 alin. (5) din *Regulamentului-cadru privind studiile universitare de doctorat*, aflat, actualmente în stadiu de proiect.

³² Credem că orice autor ar trebui să se raporteze, și în lipsa regulilor, la principiile ce ar trebui să guverneze activitatea de citare din care simțul moral ar trebui să îi permită să extrapoleze singur regula de urmat. „Accesul la date” precum și „Specificitatea și posibilitatea de verificare a datelor” trebuie să guverneze elaborarea oricărei citări. Despre principiile citării informațiilor, în general: D. JOREA, „...Citare, citat, referință. Elemente de bază....”, pp. 98-106.

generic, către științele umaniste și reguli create de edituri și instituții academice în scopul citării în domeniul juridic național al altor state.

Astfel, putem sintetiza ghidurile de citare în cele două mari categorii și să cercetăm, pentru fiecare în parte, dacă vizează sau nu – și mai ales cum – indicarea „datei consultării”.

Pentru lucrările adresate științelor umaniste în general, am consultat *Chicago Manual of Style*³³ (SUA), *MLA handbook for writers of research papers*³⁴ (SUA), *Publication Manual of the American Psychological Association*³⁵ (SUA), și Standardul ISO 690:2021 *Information and documentation Guidelines for bibliographic references and citations to information resources*³⁶ admițând că mai există și altele dar considerându-le, pe acestea, cele mai relevante surse de inspirație pentru domeniul juridic în care lucrăm.

Pentru regulile de citare din domeniul juridic al altor state am apelat la: *Guide de rédaction des références juridiques*³⁷ (Franța), *Guide des citations, références et abréviations juridiques*³⁸ (Belgia), *Oxford University Standard for the Citation of Legal Authorities*³⁹ (Regatul Unit al Marii

---

³³ *The Chicago Manual of Style*, The University of Chicago Press, Chicago, London, 2017.

³⁴ THE MODERN LANGUAGE ASSOCIATION OF AMERICA, *MLA handbook for writers of research papers*, 9th (ed.), New York, 2021.

³⁵ AMERICAN PSYCHOLOGICAL ASSOCIATION, Emily L. AYUBI (dir.), *Publication Manual of the American Psychological Association*, 7th (ed.), American Psychological Association, Washington, DC, 2020.

³⁶ ISO 690:2021(en).

³⁷ SYNDICAT NATIONAL DE L'ÉDITION, *REFLEX*, *Guide de rédaction des références juridiques*.

³⁸ Nicolas BERNARD (dir.), *Guide des citations, références et abréviations juridiques*, Kluwer, Bruxelles, 2017.

³⁹ UNIVERSITY OF OXFORD FACULTY OF LAW, *Oscola : the Oxford University standard for citation of legal authorities*, James GOUDKAMP, Elizabeth WELLS, Donal NOLAN (dir.), Hart Publishing,

Britanii și Irlandei de Nord), *Manuel canadien de la référence juridique*⁴⁰ (Canada) *The Bluebook, ALWD Guide to legal citation*⁴¹ (SUA), și am urmărit sfaturile din diferite lucrări dedicate scrierii și citării juridice: *The Redbook*⁴² (SUA), *Cite right: a quick guide to citation styles...*⁴³ (SUA) și *A manual for writers of research papers, theses, and dissertations*⁴⁴ (SUA).

B. Există reguli privind indicarea datei consultării în lucrările cu caracter general?

Toate lucrările generale consultate adresează problematica indicării în citare a datei consultării⁴⁵ unei anumite resursă de informație în legătură cu

---

Oxford, 2012,
https://www.law.ox.ac.uk/sites/default/files/migrated/oscola_4th_edn_hart_2012.pdf.

⁴⁰ MCGILL LAW JOURNAL, *Canadian guide to uniform legal citation = Manuel canadien de la référence juridique*, 9e (ed.), Thomson Reuters Canada, Toronto, Ontario, 2018.

⁴¹ Caroliyn V. WILLIAMS, ASSOCIATION OF LEGAL WRITING DIRECTORS, *ALWD guide to legal citation*, 7th [ed.], Aspen Publishing, USA, 2021.

⁴² Bryan A. GARNER, *The Redbook A manual of Legal Style*, West Academic, USA, 2023.

⁴³ Charles LIPSON, *Cite right: a quick guide to citation styles -- MLA, APA, Chicago, the sciences, professions, and more*, a 3-a [ed.], The University of Chicago Press, Chicago, London, 2018.

⁴⁴ Kate L. TURABIAN, *A manual for writers of research papers, theses, and dissertations: Chicago Style for students and researchers*, IX (ed.), „Chicago guides to writing, editing, and publishing” (col.), 2018.

⁴⁵ CMS..., pg. 14.12 „Access dates”, pg. 14.176 „Access dates for journal articles”, pg. 14.207 „Citing web pages and websites”, pg. 14.233 „Reference works consulted online”, pg. 15.50 „Websites and access dates in author-date format”; AMERICAN PSYCHOLOGICAL ASSOCIATION, *APA 7th ed....*, pg. 9.16 „Retrieval Dates”, pg. 10.2.33 „Dictionary, thesaurus or encyclopedia”, pg. 10.9 „Data sets”, pg. 10.14.100 „Map”, pg. 10.15 „Social Media”, pg. 10.16 „Webpages and Websites”; THE MODERN LANGUAGE ASSOCIATION OF AMERICA, *MLA handbook...*, pg. 5.111 „Date of access”; ISO 690:2021(en), p. 48, pg. 7.7.4 „Date of citation” reluat cu diferite aplicații în cazurile menționate deja în n. 13.

articolele de specialitate care au o manifestare electronică și alte resurse disponibile pe internet: diverse afirmații de pe bloguri, pagini web ale ziarelor, postări de pe rețelele sociale, înregistrări audio-video, aplicații, hărți etc. Toate conțin reguli asemănătoare privind indicarea sau, din contră, abandonul practicii indicării datei consultării. Ultima poziție e motivată suficient și la aceste motive vom reveni în secțiunea a III-a „*Mai e utilă indicarea datei consultării?*”.

Impun însă aceste lucrări, la modul general, indicarea datei consultării online a unei publicații? Nu! dar o mențin pentru cazuri speciale, așa cum vom vedea mai jos.

C. Există reguli privind indicarea datei consultării în lucrările dedicate citării juridice din alte state?

Lucrările pot fi sistematizate astfel: cele care nu conțin reguli privind citarea datei consultării⁴⁶ și cele care conțin astfel de reguli. Cele din urmă, pot fi împărțite, la rândul lor în două: cele care cer indicarea datei consultării tot timpul în cazul în care resursa de informații nu are manifestări fizice, ci doar electronice⁴⁷ [o singură lucrare în acest sens] și cele care [într-o manieră covârșitoare] conțin reguli care rețin doar excepțional data consultării ca o componentă în sintaxa unei citări⁴⁸ către o manifestare în format electronic.

---

⁴⁶ SYNDICAT NATIONAL DE L'ÉDITION, *Guide de rédaction...*, pp. 36, 38-40. Datele ce trebuie menționate și avute în vedere sunt fie d. publicării, fie d. ultimei actualizări (pentru enciclopedii). B.A. GARNER, *The Redbook...* nu abordează problematica.

⁴⁷ Deși oscilează, în cazul resurselor disponibile pe pagini web, între data publicării – care ar avea prioritate – și data consultării. V.: UNIVERSITY OF OXFORD FACULTY OF LAW, *Oscola...*, pp. 33, 38, 42, pct. 3.1.4 „Electronic sources”, pct. 3.3.4 „Online journals”, 3.4.8 „Website and blogs”.

⁴⁸ Nicolas BERNARD (dir.), *Guide des citations...*, p. 193, pct. 256; MCGILL LAW JOURNAL, *Canadian guide to uniform legal citation...*, pp. E-102, pct. 16.19.1 „Websites”; COLUMBIA LAW

III. Mai e utilă indicarea datei consultării?

„Data accesării [...] nu are prea multă importanță; versiunile mai vechi [ale surselor consultate online n.n.] de regulă nu sunt disponibile cititorilor; autorii consultă o sursă de nenumărate ori pe parcursul mai multor zile sau luni; iar acuratețea acestor date, o dată înregistrate, nu poate fi verificată facil de editori... (t.n.)⁴⁹”

Vom porni de la aceste idei pentru a putea propune – în contextul unei lipse de reguli în citarea juridică românească – câteva reguli ce se desprind din soluțiile consultate de noi, cu precizarea că ne-am luat libertatea să nu fim

---

REVIEW, HARVARD LAW REVIEW, UNIVERSITY OF PENNSYLVANIA LAW REVIEW, YALE LAW JOURNAL, *The bluebook : a uniform system of citation*, 21 (ed.), 2020, pct. 18.2.2 c, „Citations to internet sources”/„Date and time”; C.V. WILLIAMS *et al.*, *ALWD...*, pp. 344-345, pct. 31.1(e)(2) „Last visited, updated, or modified dates”; C. LIPSON, *Cite right...*, p. 166, „For online sources, do I need to include the date I accessed the material in my citation?” unde autorul reține excepțional utilitatea datei accesării doar pentru situațiile în care: este expres cerută de sitlul de citare sau site-ul consultat nu menționează o dată a publicării sau actualizării resursei de informații consultate online. Scopul: „ An access date is necessary to help establish at least some timeframe for when the material on the site was viewable” (p. 55); K.L. TURABIAN, *A manual for writers of research papers, theses, and dissertations...*, pp. 145-146, 195, pct. 15.4.1.5 „access dates”, pct. 17.5.1 „Website content”.

⁴⁹ *CMS...*, pg. 14.12 „An access date—that is, the self-reported date on which an author consulted a source—is of limited value: previous versions will often be unavailable to readers; authors typically consult a source any number of times over the course of days or months; and the accuracy of such dates, once recorded, cannot readily be verified by editors or publishers. Chicago does not therefore require access dates in its published citations of electronic sources **unless no date of publication or revision can be determined from the source** (see also 14.13). Because some publishers in some disciplines—in particular, research-intensive fields such as science and medicine—do require access dates, authors should check with their publishers early on, and it never hurts to record dates of access during research (citation management software will do this automatically). (Students may be required to include access dates in their papers.) For examples, see 14.176, 14.207, and 14.233. For access dates in author-date format, see 15.50.”

tributarii niciunui manual sau standard, ci să reținem ce am considerat că e cu adevărat important și de folos.

Regulile citării complete ale informațiilor consultate din documente în format electronic vor fi detaliate cu altă ocazie. Ce trebuie reținut e că nu se citează nici site-uri web propriu-zise, nici nu se formează o citare – într-o notă de subsol – doar dintr-un *nume de domeniu*⁵⁰ al unui site sau din adresa URL⁵¹ unde se regăsește informația consultată ci se citează, în linii mari, *documente disponibile online*. Acestea au, precum cele tipărite, un creator, un titlu, o eventuală structură. Obișnuința de a cita într-un anumit fel sursele tradițional imprimate nu s-a preluat în practica citărilor manifestărilor în format electronic ale diferitelor resurse de informații. Dacă s-ar fi citat unitar, *data publicării pe internet* a unei anumite resurse ar fi ieșit în evidență, precum în cazul celor tradițional imprimate.

Două situații trebuie departajate și analizate distinct:

PRIMA e cea în care referința bibliografică trebuie să primească o dată a publicării/modificării sale [1] ceea ce determină împărțirea regulilor de citare în două categorii determinate de tipul diferit al suportului informațional: [1.a] categoria referințelor bibliografice pentru care se cere obligatoriu indicarea datei publicării și, respectiv, cea a referințelor bibliografice unde data publicării e facultativă [1.b].

A DOUA e situația în care conținutul informațional e volatil în cazul resurselor de informații disponibile online⁵² [2]. În acest caz, se ține cont de două seturi de reguli: cele aplicabile citării resurselor disponibile online și care nu au un conținut dinamic [2.a] și cele arondate citării resurselor de

---

⁵⁰ A se vedea infamele note de subsol „Hotărâre consultată pe rolii.ro”.

⁵¹ Unde o rubrică din bibliografie e formată dintr-o sumă de adrese URL grupate generic ca „site-uri web:...” sau nota de subsol trimite doar la adresa URL.

⁵² Fără ca în discuție să fie caracterul instabil al adresei URL.

informații disponibile online care au un conținut actualizat periodic – dinamic prin multitudinea de sub-pagini și legături [2.b].

Cele patru cazuri, anterior expuse: [1.a] [1.b] [2.a] și [2.b], se intersectează și se completează reciproc în cazul excepțiilor în care ar fi necesară indicarea datei consultării⁵³.

1. Prima situație: nu tot timpul data publicării e relevantă

De notat că nu în cazul tuturor documentelor consultate în format tipărit reținem data publicării: Hotărârile judecătorești se citează cu menționarea, ca regulă, doar a datei pronunțării [redușă, pentru hotărârile naționale, la indicarea anului]. Excepțional, în cazul anumitor hotărâri, care produc efecte doar de la data publicării, se ia în considerare aceasta și nu doar/atât cea a pronunțării⁵⁴. Articolele din revistele juridice se citează, tradițional, în România, raportat doar la numărul și anul numărului, nu la data publicării lor. Actele normative, ca regulă, se diseminează prin publicații oficiale, dar își primesc denumirea ce uneori include și anul de referință raportat la data adoptării lor, ce marchează momentul existenței actului normativ ca atare [*e.g.* Codul civil 2009]. Pentru citarea lor însă e necesită indicarea datei publicării oficiale întrucât doar publicarea determină posibilitatea cunoașterii lor și a intrării în vigoare. Citarea actelor normative presupune și indicarea altor momente – pentru că prezintă utilitate pentru

---

⁵³ Putem consulta online un document cu caracter static pentru care, tradițional, nu se cere indicarea datei publicării sau un document cu caracter dinamic pentru care, tradițional, nu se cere indicarea datei publicării dar pentru care vom indica o dată a ultimei modificări etc.

⁵⁴ E vorba de deciziile de neconstituționalitate pronunțate de CCR [art. 147 alin. (4) Constituție; art. 11 alin. (3), art. 31 alin. (3) L: 47/1992 privind organizarea Curții Constituționale, rep. M.of.: 807/3 dec. 2010], de hotărârile pronunțate în recurs în interesul legii sau de dezlegare a unor chestiuni de drept pronunțate de completele specializate ale ÎCCJ [art. 474 alin. (3) și (4), C.proc.pen.; art. 517 alin. (3) și (4) C.proc.civ.].

cititor. E cazul datei intrării în vigoare a normelor la care se face trimitere sau/și a eventualei date a abrogării acestora. Pe scurt: din perspectiva regulilor aferente obligativității menționării datei publicării, e indiferent formatul documentului pentru care construim referința bibliografică: că vorbim de manifestări fizice sau electronice. În cazul în care regulile de citare nu cer indicarea datei publicării, indicarea în schimb a datei consultării e de-a dreptul redundantă dacă e folosită ca substitut pentru data publicării ori a ultimei modificări.

2. A doua situație: caracterul dinamic al conținutului unei publicații

În fine, toată agitația din spatele indicării „datei consultării” a apărut din caracterul volatil al informației disponibile online⁵⁵. Dacă informația riscă să fie modificată în paginile unei publicații electronice, se impune invocarea unei date la care informația se afla într-o anumită stare. Aici trebuie avute în vedere două situații diferite: cea a „putrezirii link-urilor⁵⁶” pe internet și cea

⁵⁵ A se vedea textul lui C. LIPSON, *Cite right...*, p. 166, *supra*, n.n. 48.

⁵⁶ Prin „link rot” se evoca în jargonul pasionaților de internet de la mijlocul anilor 90' caracterul instabil al adreselor la care sunt disponibile paginile web odată publicate în sensul în care fie resursa de informații stocată pe un server primește o altă adresă web, în timp ce vechea adresă nu mai trimite la nimic fie, din contra, trimite la alt conținut. Denumirea de „linkrot/link rot” pare să fi prins în detrimentul altor termeni propuși: „*The phenomenon has been given a variety of names: 'broken links' (Markwell & Brooks 2002; Kobayashi & Takeda 2002), 'linkrot' (Denemark 1996; Taylor and Hudson 2000), 'link rot,' (Fichter 1999; Markwell & Brooks 2003), or 'decay and failure' (Spinellis 2003). Rumsey (2002) likens the use of the Web in legal research and its ephemeral nature to a 'runaway train'. Linkrot may have become the accepted spelling as it so appears in the online Webopedia although other online sources also provide the variant spelling.*” v.: Wallace KOEHLER, „A longitudinal study of Web pages continued: a consideration of document persistence”, *Information Research*, vol. 9, nr. 2/2004, <https://www.informationr.net/ir/9-2/paper174.html> arhivă: <https://perma.cc/8767-F7NG>. De asemenea, pentru domeniul juridic în special: Jonathan

în care conținutul paginii însăși e dinamic, în sensul că se intervine constant asupra sa ori se îmbogățește/însărățește dinamic. Pentru cazul acestor din urmă resurse de informații, data consultării e, și astăzi, considerată utilă în citări, așa cum vom vedea mai jos.

B. Reguli de aplicat

Am ajuns să sistematizăm o regulă generală și mai multe excepții. Le vom expune mai întâi pe scurt, după care le vom detalia și vom încerca să indicăm și aplicații practice pentru acestea.

1. Nu se indică în referințe data consultării decât excepțional.

2. Excepțional înseamnă fie caracterul dinamic al conținutului citat și imposibilitatea creării unei arhive publice, fie dispariția resursei de informații citate anterior publicării operei.

Orice resursă de informații consultată online ce, prin natura sa are o formă statică de prezentare, VA FI CITATĂ FĂRĂ INDICAREA vreunei „date a consultării⁵⁷”.

PRIN EXCEPȚIE de la prima regulă, resursele de informații ce au un conținut ce poate fi actualizat dinamic și pentru care nu există posibilitatea evidențierii versiunii utilizate⁵⁸ și nici crearea unei arhive publice, vor fi citate

---

ZITTRAIN, Kendra ALBERT, Lawrence LESSIG, „Perma: scoping and adressing the problem of link and reference rot in legal citations”, *Harvard Law Review Forum*, vol. 127, 2013-2014, pp. 176-199.

⁵⁷ AMERICAN PSYCHOLOGICAL ASSOCIATION, *APA 7th ed....*, p. 290, pg. 9.16; ISO 690:2021(en), p. 48, pg. 7.7.4; Nicolas BERNARD (dir.), *Guide des citations...*, p. 193, pg. 296; C. LIPSON, *Cite right...*, p. 166 . Pentru regula conform căreia tot timpul se indică data consultării resurselor de informații online: UNIVERSITY OF OXFORD FACULTY OF LAW, *Oscola...*, pp. 33, 38, 42, pg. 3.1.4, pg. 3.3.4, pg. 3.4.8

⁵⁸ Prin indicarea unei date a modificării sau un număr de versiune.

însoțite de o „dată a consultării”⁵⁹. DACĂ versiunile resursei consultate sunt evidențiate și se pot cita ori se apelează la un serviciu public de arhivare a resursei informaționale ce salvează data arhivei și permite evidențierea acesteia, data consultării devine irelevantă chiar și pentru citarea informațiilor pasibile de o modificare dinamică⁶⁰ [cât timp este indicată arhiva ce salvează și data arhivării].

---

⁵⁹ Am adaptat întrucâtva regula propusă de: ISO 690:2021(en), pg. 7.7.4, pg. 7.6.2, pg. 8.5.3.3, pg. 8.13.3.8 etc; COLUMBIA LAW REVIEW *et al.*, *The bluebook...*, pg. 18.2.2.(c); C.V. WILLIAMS *et al.*, *ALWD...*, pg. 22.1(b), pg. 28.5, pg. 3.1.1(e)(2); C. LIPSON, *Cite right...*, p. 55; K.L. TURABIAN, *A manual for writers of research papers, theses, and dissertations...*, p. 145, pg. 15.4.1.5. Ni se pare că simpla identificare a unei forme dinamice de publicare nu e, în sine, o justificare pentru a indica data consultării și atât. Mai nou, modificările apărute online sunt evidențiate de versiuni de texte: număr, moment al modificării etc. Iar acolo unde există dubii, se pot crea arhive. Doar acolo unde acest lucru nu este posibil, data consultării va mai avea vreo utilitate.

⁶⁰ Cu privire la furnizarea arhivelor [publice] sunt: AMERICAN PSYCHOLOGICAL ASSOCIATION, *APA 7th ed....*, pg. 9.16; COLUMBIA LAW REVIEW *et al.*, *The bluebook...*, pg. 18.2.2.(c); C.V. WILLIAMS *et al.*, *ALWD...*, pg. 3.1.1(e)(2) Întrucât aceste mecanisme asigură și salvarea datei la care a fost arhivat documentul în cauză. În cazul în care unul sau mulți autori creează mai multe arhive, cu conținut diferit, se poate indica data arhivării pentru a indica la care dintre versiunile arhivate autorul face trimitere în textul său.

Putem folosi o dată a citării în situații cu totul excepționale, când manifestările operei consultate dispar pe parcursul elaborării proprii opere, dar anterior trimiterii sale spre publicare.⁶¹ În aceste caz, onestitatea autorului și decizia sa și a editorului vor fi capitale⁶² fie în sensul menținerii referințelor și a eventualelor citate cu divulgarea dispariției și a datei consultării, fie eliminarea lor din lucrare.

---

⁶¹ Ipoteza vizează situația în care resursa de informații nu mai e nicidecum disponibilă și nu există nicio altă manifestare sau exemplar al acesteia [în format fizic sau electronic] pe care să îl folosim în citare în locul celei inițial consultate. Situația se extinde, poate, și la cazul în care autorul are o arhivă privată, dar nu publică a datelor. Nu insistăm acum asupra regulilor aferente citării în cazul exemplarelor unice dintr-o manifestare a operei, deținute de particulari, sau a arhivelor private realizate de autori. Nu putem nega nici existența regulilor care permit citarea exemplarelor unice, nici utilitatea lor, după cum e de la sine înțeles că putem fi martorii unei expresii unice și efemere a unei opere. Atragem însă atenția că situația citării unor documente a căror manifestări nu se mai află decât în posesia autorului însuși poate ridica semne de întrebare asupra veracității poziției pe care acesta o apără cu atât mai mult cu cât vorbim de arhive private ale paginilor web. Din acest motiv, considerăm că onestitatea divulgării situației informațiilor citate precum și arhivarea lor printr-un serviciu public e esențială. Pentru caracterul discutabil, din punct de vedere etic, al citării resurselor de informații nepublicate cu extensie chiar „la resursele efemere de pe internet”, v.: ISO 690:2021(en), p. 11, pg. 5.6. Pentru câteva reguli de urmat în cazul dispariției ulterioare a informațiilor disponibile cândva online: *idem*, pp. 67-68, pg. 7.12.4 „Access restrictions and extinct resources”. Pentru regulile citării resurselor de informație arhivate: *idem*, pp. 125-127, pg. 8.12.

⁶² În ceea ce privește excluderea sursei și a conținutului citat sau, raportat la importanța acesteia în contextul operei, menținerea citatelor [sau doar a referinței] și indicarea deopotrivă a faptului dispariției manifestării citate anterior publicării operei și a „datei consultării” acesteia. Regula e propusă de *idem*, p. 66, pg. 7.12.2.10 „Outdated location information” dar și de: THE MODERN LANGUAGE ASSOCIATION OF AMERICA, *MLA handbook...*, pg. 5.111 „Date of access” lucrare care o extinde și la situația în care autorul suspectează că sursa a fost alterată între timp, ceea ce ni se pare exagerat de reținut în domeniul juridic.

În cazurile în care data publicării/a ultimei modificări lipsește, nu se va indica o dată a consultării în online⁶³ a resursei de informații decât dacă e cerută de una din regulile anterior menționate. Dacă în mod tradițional o dată a publicării e necesară în citare, se va nota acest fapt fie prin apelul la o dată aproximativă (e.g. cca sept. 2022), fie prin utilizarea unei abrevieri precum cea propusă de noi pentru Studia UBB Iurisprudentia: „s.d.”⁶⁴.

---

⁶³ Soluția reținută de noi e contrară celor menționate de majoritatea publicațiilor consultate: CMS..., pg. 14.12; THE MODERN LANGUAGE ASSOCIATION OF AMERICA, *MLA handbook...*, pg. 5.111; ISO 690:2021(en), pg. 7.47.4 b) ; Nicolas BERNARD (dir.), *Guide des citations...*, p. 193, pg. 296; MCGILL LAW JOURNAL, *Canadian guide to uniform legal citation...*, pp. E-102, pg. 6.19.1; COLUMBIA LAW REVIEW *et al.*, *The bluebook...*, pg. 18.2.2.(c) *Date and time*: „When material is otherwise undated, the date that the website was last visited should be placed in a parenthetical after the URL”, dar credem că e mai rațională în cazul în care nu avem o tradiție editorială în a cere și justifica o asemenea menționare a „datei consultării”. Scopul nostru e simplificarea citărilor și înlăturarea unui fenomen care va perpetua fenomenul indicării datei consultării întrucât, dacă în lipsa datei publicării sau a ultimei modificări se cere indicarea datei consultării, vom invoca cu toții culpa de a nu găsi pe site sau în *codul sursă a paginilor citate* data publicării sau a ultimei modificări și vom perpetua o practică inutilă prin rezultatul pe care îl produce.

⁶⁴ *Sine dato* pentru a nu crea confuzie cu *sine anno* abreviat s.a. la fel ca *sine autore* [s.n].

C. Aplicații juridice ale regulii și ale excepțiilor

1. Regula: nu se utilizează „data consultării”

Nu se va indica data consultării în cazul următoarelor publicații consultate online: hotărâri judecătorești⁶⁵, acte normative consultate în publicațiile oficiale [Monitorul oficial, Jurnalul oficial al UE], articole și studiilor juridice, minute ale întâlnirilor președinților ÎCCJ și a președinților de secții ale curților de apel⁶⁶, textului cărților⁶⁷ disponibile [și] online, articole de revistă, dicționare și a documente disponibile cu păstrarea paginajului versiunii imprimată sau în facsimil: dicționare scanate, cereri, avize, puncte de vedere, hotărâri, anunțuri etc. Articolele de specialitate din revistele universitare distribuite într-o manifestare electronică, precum Studia UBB Iurisprudentia, au vocația de a furniza forme definitive ale materialelor publicate, motiv pentru care au același regim⁶⁸. Toate articolele

---

⁶⁵ Hotărârile judecătorești consultate online nu ar trebui să primească vreodată o dată a consultării, TEXTUL hotărârii îmbracă forma finală în lipsa unei intervenții din partea organului judiciar competent [Îndreptarea, lămurirea, înlăturarea dispozițiilor contradictorii ori completarea hotărârii în materie civilă: art. 442-447 C.proc.civ., îndreptarea erorii materiale sau înlăturarea unei omisiuni vădite în procedura penală art. 278-279 C.proc.pen.]. E irelevant dacă adresa URL riscă să fie alterată în timp, elementele de identificare ale hotărârii, în sine, sau ale formei rectificate sunt, credem, suficiente. Instabilitatea adresei de pe internet cunoaște o altă rezolvare: identificatorii persistenți [codul ECLI de exemplu] sau crearea unei arhive web prin serviciile de arhivare precum perma.cc.

⁶⁶ Documente disponibile tematic, online: <https://inm-lex.ro/repertoriu-probleme-de-practica-neunitara/>.

⁶⁷ Cărțile, capitolele din cărți în format PDF sau HTML au o dată a publicării și conținutul nu e supus alterării dacă sunt consultate din surse sigure, motiv pentru care indicarea datei consultării e redundantă.

⁶⁸ Uneori acestea suferă modificări, dar platformele moderne de publicare, precum OJS - versiunile 3.2 și următoarele - permit identificarea și afișarea versiunii și a datei modificării.

disponibile prin consultarea bazei de date HeinOnline, întrucât baza de date reproduce imagini digitalizate ale textului tipărit, nu se vor cita cu indicarea datei consultării. Cele disponibile în format HTML în baze de date precum *sintact.ro*, în cazul în care se insistă asupra citării lor, vor fi citate având în vedere data publicării ce va avea întâietate, sursa fiind evidențiată prin menționarea furnizorului și a adresei URL în referința bibliografică.

Articolele de pe diferite alte site-uri web precum cele de pe *juridice.ro*⁶⁹, cele din *Dilema veche*⁷⁰ se citează prin indicarea datei publicării materialului sau a ultimei sale modificări⁷¹. În lipsa acestor date, se va utiliza abrevierea *s.d.* și se va arhiva pagina web consultată folosind unul din instrumentele de arhivare publice pe care le avem la îndemână⁷².

În cazul consultării paginilor tematice din *Repertoire Dalloz*, se va menționa data publicării și/sau a actualizării⁷³, întrucât aceasta este evidențiată de editorii resursei respective. La fel ar trebui să se procedeze cu toate bazele de date care evidențiază data ultimei actualizări.

Cu toate acestea, toate resursele de informații pot suferi rectificări, sau modificări publice, caz în care citarea va indica, dacă e necesar, fie data

---

⁶⁹ Se va cita: Constantin VALENTIN, *Preaomenescul puterii absolute*, in *Juridice essentials*, 08 oct. 2023, online: <https://www.juridice.ro/essentials/7216/preaomenescul-puterii-absolute>.

⁷⁰ Se va cita: Valeriu STOICA, *Subiect de drept și drept subiectiv*, in *Dilema veche* nr. 972/24-30 noi. 2023, online: <https://dilemaveche.ro/sectiune/editoriale-si-opinii/tilc-show/subiect-de-drept-si-drept-subiectiv-i-2222250.html>.

⁷¹ Soluția e promovată cu unele mici variații de: C.V. WILLIAMS *et al.*, *ALWD...*, pg. 31.1(e)(2) „Last visited, updated, or modified dates”.

⁷² Alături de internet archive și perma.cc există și alte mecanisme de arhivare publică: precum Memento, Archive-It, archive.today, arhive electronice ale bibliotecilor naționale etc.

⁷³ De exemplu: Yann FAVIER, *Actes de l'état civil*, *Repertoire de droit civil*, Dalloz, 2020, data actualizării: apr. 2023, online: <https://www.dalloz.fr/documentation/Document?id=ENCY/CIV/RUB000006>.

modificării/nr. versiunii, fie ambele, fie doar data versiunii rectificate ori modificate după caz, cu precizarea clară a acestui aspect⁷⁴.

2. Excepții: când se menționează „data consultării”

Într-o altă ordine de idei, ce mai rămâne atunci să primească, ca regulă, eticheta „data consultării” și indicarea datei propriu-zise?

„*The majority of references do not include retrieval dates*⁷⁵.” suntem atenționați.

Foarte puține resurse de informații care ar putea să apară invocate în textele-despre-drept. Mesaje de pe diferitele rețele de socializare⁷⁶, dicționare sau enciclopedii ori pagini de pe site-uri web în format hipertext, cu conținut dinamic⁷⁷. Întră în această categorie, poate, și materialul cartografic furnizat de servicii precum⁷⁸ Google Maps sau OpenStreetMap, precum și seturile de date predispușe schimbării sau alterării [de exemplu cele care colectează încă

---

⁷⁴ Uneori suntem interesați doar de forma inițială, alteori comparăm formele între ele sau pur și simplu suntem interesați de forma finală, decizia depinde de context.

⁷⁵ Suntem atenționați de manualul APA: AMERICAN PSYCHOLOGICAL ASSOCIATION, *APA 7th ed.*..., p. 290, pg. 9.16.

⁷⁶ Dar fără indicarea vreunei date a consultării de vreme ce se poate indica data publicării afirmațiilor sau a modificării lor, motiv pentru care v: *CMS*..., pg. 14.209 „*Citing social media content*” Contra: AMERICAN PSYCHOLOGICAL ASSOCIATION, *APA 7th ed.*..., p. 290, pg. 9.16 dar care admite că existența unei arhive face redundată indicarea datei consultării.

⁷⁷ ISO 690:2021(en), p. 132, pg. 8.14 „[A] date of citation [is] required for dynamic online information resources”; MCGILL LAW JOURNAL, *Canadian guide to uniform legal citation*..., pg. 6.19.1 „*Websites*”; C.V. WILLIAMS *et al.*, *ALWD*..., pg. 31.1(e)2 „Last visited, updated or modified dates”.

⁷⁸ AMERICAN PSYCHOLOGICAL ASSOCIATION, *APA 7th ed.*..., p. 290; 347, pg. 9.16; pg. 10.14.100; ISO 690:2021(en), pp. 93-94pg. 8.6.2: „[A] date of citation [is] required for dynamic online information resources”..

date la momentul consultării]⁷⁹. Nu în ultimul rând, acele surse, indiferent de conținut⁸⁰, pentru care nu s-a putut genera o arhivă publică și care au dispărut până la data publicării materialului⁸¹. Altfel spus, cele ce **nu au deci o versiune statică și nu furnizează o dată a ultimei actualizări sau un link către arhiva paginii⁸² și pentru care nu se poate genera o arhivă de către autor⁸³.**

D. Eticheta și formatul datei

Raportat însă la regulile pe care le propunem pentru o astfel de utilizare excepțională, ar fi de notat că data ar trebui să respecte principiul flexibilității citării care dictează că modalitatea de indicare trebuie să fie familiară celor cărora li se adresează textul și lipsită de ambiguități. De aceea

---

⁷⁹ AMERICAN PSYCHOLOGICAL ASSOCIATION, *APA 7th ed....*, pp. 290; 337-338, pg. 9.16; pg. 10.9 „Data sets”.

⁸⁰ E cazul înregistrărilor și materialelor audio-video: ISO 690:2021(en), p. 99, pg. 8.7.7.2 „Recordings and audi-visual material” unde „[A] date of citation [is] required for dynamic online information resources”. A citării operelor de artă și a materialelor grafice precum și a obiectelor de colecție: *idem*, p. 107, pg. 8.8 „[A] date of citation [is] required for dynamic online information resources”. Tot aici intră și înregistrările muzicale distribuite prin internet: *idem*, pp. 114-115, pg. 8.9. Mai sunt amintite rapoartele cu conținut dinamic *idem*, pp. 120-121, pg. 8.11 și resursele de informații nepublicate încă *idem*, pp. 140-141, pg. 8.16.

⁸¹ Într-un sens similar: THE MODERN LANGUAGE ASSOCIATION OF AMERICA, *MLA handbook....*, pg. [5.111].

⁸² Surprinzător nu e cazul *Wikipedia* care și indică data ultimei modificări dar și salvează arhivele paginilor permițând consultarea lor prin raportare la diferitele conținuturi avute de-a lungul timpului.

⁸³ Regula apare pentru dicționare, lexicoane și enciclopedii: AMERICAN PSYCHOLOGICAL ASSOCIATION, *APA 7th ed....*, pp. 324-325, pg. 10.2.33.

am propune⁸⁴ ca formatul datei să respecte modalitatea de notare a acesteia pe continentul european: zi(punct)lună(punct)an iar luna, pentru a dezambigua notarea, să fie trecută abreviat în litere sau în cifre latine, iar nu în cifre arabe. Evident că acolo unde se impune o precizie mai mare sau se dorește ca referința să fie citită și procesată și de mașinile de calcul, se vor utiliza regulile de indicare a datei din ISO 8601. Totodată, data ar trebui precedată de o etichetă care să descrie valoarea citată. Credem că e cazul utilizării unei etichete doar dacă data invocată e data publicării care se subînțelege – cel puțin în formatul adresat cititorilor umani⁸⁵. Așa suntem și obișnuiți. Cea pentru care optăm – în contextul analizat - „data consultării:⁸⁶”.

Iată etichetele și separatorul „:” de care am avea nevoie: „Data publicării:”, „data consultării:”, „data arhivării:”, „data actualizării:” „data restaurării:”, „data susținerii” „data creării⁸⁷”. Precizăm însă că data publicării ar fi o etichetă subînțeleasă dacă nu vom utiliza o alta, expres, motiv pentru care o vom omite în citări, așa cum, de fapt, suntem și obișnuiți⁸⁸.

Eticheta, separatorul său și valoarea „datei consultării” se trec între paranteze pătrate după indicarea adresei URI la care a fost consultată

---

⁸⁴ Fără a exclude și aplicarea standardului ISO 8601: *date and time format*, în cazul în care autorii se pot obișnui cu regulile acestuia.

⁸⁵ E soluția stabilită de ISO 690/2021 pentru referințele ce presupun formatul implicit de notare, v.: ISO 690:2021(en), p. 18, pg. 7.1.2.4.3 „Implicit notation”.

⁸⁶ „Data consultării online” e redundantă, „data ultimei accesări”, la fel, pentru că în ambele cazuri e limpede că „data consultării” apare ca regulă pentru resursele consultate online și în mod excepțional în altă parte și că autorul va trece ultima dată la care a consultat un material, anterior trimiterii sale spre publicare, iar nu vreo dată selectată aiurea de pe parcursul procesului de scriere a textului.

⁸⁷ Pentru jurnale, scrisori nepublicate.

⁸⁸ E.g. „...Humanitas, București, 2023,” iar nu „...Humanitas, București, [data publicării: 2023]”.

publicația online⁸⁹, pentru a diferenția astfel poziția datei publicării de celelalte tipuri de momente pe care le indicăm în legătură cu citarea.

Concluzii

Data consultării e prea puțin relevantă azi, nișa situațiilor în care mai e de utilizat fiind restrânsă. La modă în anii 2000-2010 în Occident, în baza publicațiilor editoriale ce guvernau regulile de citare utilizate atunci, indicarea datei consultării decada în paginile noilor ediții ale acestor manuale ori standarde. Editorii devin conștienți de apariția și popularizarea serviciilor de arhivare accesibile publicului și de rateul popularizării hipertextului în lumea academică – care preferă să publice în continuare idei în texte formate tradițional și distribuite online în fișiere ce păstrează paginația sau reproduc fidel formatul tipărit. Doar obiceiul rămâne: din inerție, imitație ori dorința de a nu greși. Obișnuita trebuie înfrântă, iar ideile propuse de noi sperăm să prindă, chit că vor să reformeze unele reguli rămase răsleț „în vigoare” în lucrările pe care le-am consultat.

Repetăm câteva idei centrale ale cercetării: indicarea datei consultării nu e un panaceu pentru eventualitatea apariției erorilor de trimitere/redirecționare ale URL-urilor. Pentru prevenirea acestora se apelează la mecanisme de arhivare accesibile publicului. Ea nu are nici funcția de a repera o anumită versiune a hipertextului – aceasta revenind „datei modificării” în contextul în care aceasta e consemnată de autorul textului citat. Doar o arhivă a conținutului resursei de informare poate garanta prezervarea unei forme anume a hipertextului într-un anumit moment.

Rolul invocării „datei consultării” nu e nici acela de a determina/înlesni cititorului navigarea în trecut, pe un site, la formele pe care

---

⁸⁹ Pentru regulă: ISO 690:2021(en), p. 48, pg. 7.7.4 „Date of citation”.

le aveau datele citate de autor. Ea e, conform standardului ISO 690:2021, încadrată în categoria metadatelor care descriu caracteristicile citării – iar nu ale materialului citat⁹⁰. Privirea trebuie ațintită înainte! Data consultării ancorează doar autorul în raport cu propria operă și cu cititorii săi în sensul că el îi avertizează, pe cei din urmă, din timp, de pericolele din viitor. De pe aceste poziții enunțăm și esența regulilor expuse în corpul materialului nostru:

1) Să abandonăm indicarea datei consultării atunci când resursa citată are o formă statică și se citează obligatoriu prin indicarea unei date a publicării sau a modificării sale ori raportat la un alt moment. În acest caz se încadrează și situațiile în care nu putem desluși data publicării ori modificării online și indicarea acesteia e obligatorie: vom aproxima data sau ne vom declara învinși și vom marca, abreviat, lipsa cunoașterii momentului publicării.

2) Să o reținem excepțional pentru resursele cu un conținut dinamic ce nu pot fi arhivate public– aici ca semn de avertizare a potențialei schimbări de conținut.

3) Să o reținem excepțional ca semn al unui fapt personal – accesul la resursa de informații - în cazul când aceasta dispare cu toate manifestările sale între momentul consultării și cel al publicării și e nevoie de indicarea conținutului său în opera noastră. Caz în care vom fi onești cu editorii și cititorii noștri pe care îi vom avertiza atât de dispariție, cât și de momentul la care am intrat în contact cu informațiile citate.

---

⁹⁰ *Idem*, p. 13, pg. 7.1; D. JOREA, „...Citare, citat, referință. Elemente de bază...”, p. 107, „La nivel elementar, orice citare e compusă, macroscopic, din trei seturi de elemente de date care reunesc informații despre: a) atributele resursei de informații citate (e.g. creator, titlul, data publicației, manifestarea operei în format tipărit sau Epub etc.), b) relațiile dintre resursa de informații citată și alte resurse informaționale (e.g. publicarea pe o altă platformă sau format a aceleiași opere etc.); c) atribute ale citării însăși (precum data citării).”

Bibliografie

- AMERICAN PSYCHOLOGICAL ASSOCIATION, AYUBI E.L. (dir.), *Publication Manual of the American Psychological Association*, ed. a 7-a, American Psychological Association, Washington, DC, 2020;
- BERNARD N. (dir.), *Guide des citations, références et abréviations juridiques*, Kluwer, Bruxelles, 2017;
- COLUMBIA LAW REVIEW, HARVARD LAW REVIEW, UNIVERSITY OF PENNSYLVANIA LAW REVIEW, YALE LAW JOURNAL, *The bluebook : a uniform system of citation*, ed. 21, 2020;
- GARNER, B.A., *The Redbook A manual of Legal Style*, West Academic, USA, 2023
- INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR STANDARDIZATION, *International standard 690:2021: Information and documentation Guidelines for bibliographic references and citations to information resources*, ISO 690:2021(en), Switzerland, 2021;
- INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR STANDARDIZATION, *ISO 690:2010 Information and documentation – Guidelines for bibliographic references and citations to information resources*, ISO 690:2010(en), Switzerland, 2010;
- JOREA, D., „Citarea în elaborarea textului-despre-drept: Citare, citat, referință. Elemente de bază”, *Studia Universitatis Babeş-Bolyai Iurisprudentia*, vol. 63 nr. 3/2022, online: [https://doi.org/10.24193/SUBBiur.67\(2022\).3.3](https://doi.org/10.24193/SUBBiur.67(2022).3.3), pp. 67-124;
- KOEHLER, W., „A longitudinal study of Web pages continued: a consideration of document persistence”, in *Information Research*, vol. 9 nr. 3/2004, online: <https://www.informationr.net/ir/9-2/paper174.html> arhivă: <https://perma.cc/8767-F7NG>;

- LIPSON, C., *Cite right: a quick guide to citation styles -- MLA, APA, Chicago, the sciences, professions, and more*, ed. a 3-a, The University of Chicago Press, Chicago, London, 2018;
- MCGILL LAW JOURNAL, *Canadian guide to uniform legal citation = Manuel canadien de la référence juridique*, ed. a 9-a, Thomson Reuters Canada, Toronto, Ontario, 2018;
- MINISTERUL CERCETĂRII ȘI INOVĂRII, CONSILIUL NAȚIONAL DE ETICĂ A CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE, DEZVOLTĂRII TEHNOLOGICE ȘI INOVĂRII, *Ghid pentru identificarea plagiatului în lucrările științifice*, 2017, online: https://cnecsdti.research.gov.ro/wp-content/uploads/cne/2017/12/Ghid_identificare_plagiat_final_site.pdf;
- MINISTERUL CERCETĂRII ȘI INOVĂRII, CONSILIUL NAȚIONAL DE ETICĂ A CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE, DEZVOLTĂRII TEHNOLOGICE ȘI INOVĂRII, *Ghid de integritate în cercetarea științifică*, București, 2020, online: <https://www.old.research.gov.ro/uploads/sistemul-de-cercetare/organisme-consultative/cnecsdti/2020/ghid-integritate-in-cercetarea-stiintifica-cne-2020.pdf>;
- REINGOLD, E.M., N. DERSHOWITZ, *Calendrical Calculations: The ultimate edition*, ed. a 4-a, Cambridge University Press, Cambridge, 2018;
- SYNDICAT NATIONAL DE L'ÉDITION, *REFLEX*, *Guide de rédaction des références juridiques*, data modificării: 18.III.2022, online: <https://reflex.sne.fr/guide>;
- The Chicago Manual of Style, ed. a 17-a, The University of Chicago Press, Chicago, London, 2017;
- THE MODERN LANGUAGE ASSOCIATION OF AMERICA, *MLA handbook for writers of research papers*, ed. a 7-a, New York, 2009;

- THE MODERN LANGUAGE ASSOCIATION OF AMERICA, *MLA handbook for writers of research papers*, ed. a 9 a, New York, 2021;
- TURABIAN, K.L., *A manual for writers of research papers, theses, and dissertations: Chicago Style for students and researchers*, ed. a 9-a, 2018;
- UNIVERSITY OF OXFORD FACULTY OF LAW, *Oscola : the Oxford University standard for citation of legal authorities*, GOUDKAMP J., E. WELLS, D. NOLAN (dir.), ed. a 4-a, Hart Publishing, Oxford, 2012, online: https://www.law.ox.ac.uk/sites/default/files/migrated/oscola_4th_edn_hart_2012.pdf;
- WILLIAMS, C.V., ASSOCIATION OF LEGAL WRITING DIRECTORS, *ALWD guide to legal citation*, ed. a 7-a, Aspen Publishing, USA, 2021;
- ZITTRAIN, J., K. ALBERT, L. LESSIG, „Perma: scoping and adressing the problem of link and reference rot in legal citations”, (2013-2014) *Harward Law Review Forum*, vol. 127 nr. 4/2014, online: <https://harvardlawreview.org/forum/vol-127/perma-scoping-and-addressing-the-problem-of-link-and-reference-rot-in-legal-citations/>.